

SKOZI KOMUNISTIČNI PEKEL^V

(Nekateri so jim le ušli)

3. novembra 89 je bilo v Mladini objavljeno pričevanje **Franceta Dejaka**. Naslov je bil **Mož, ki je pobegnil iz jame**. Poleg Dejaka sta se takrat iz pekla v **Kočevskem Rogu** rešila tudi **Milan Zajec** in **France Kozina**. To so pravzaprav tiste legendarne osebe, ki so ostalemu slovenskemu svetu povedale, kaj je takrat, junija 1945, komunistična zver, pijana zmage, počenjala v svojem brlogu - Kočevskem Rogu.

Letos se je v zvezi s takratnimi dogodki zgodil še en dogodek. Angleži so se v Londonu kruto maščevali zgodovinarju **Nikolaju Tolstoju**, ker je hotel obsoditi njihovega lorda, ki je leta 1945 sodeloval pri tej veliki moriji. Dosodili so mu drakonsko kazen 2,5 milijona funtov... Po tej brezumni obsodbi je resnica začela kljubovati.

Vesoljni slovenski svet pa se obrača proti udbovcu **Mačku**, da pove, zakaj so takrat komunisti pobili takšno množico Slovencev. Ta pobjo in nekateri kasnejši sodni procesi so nas pahnili v polstoletno diktaturo.

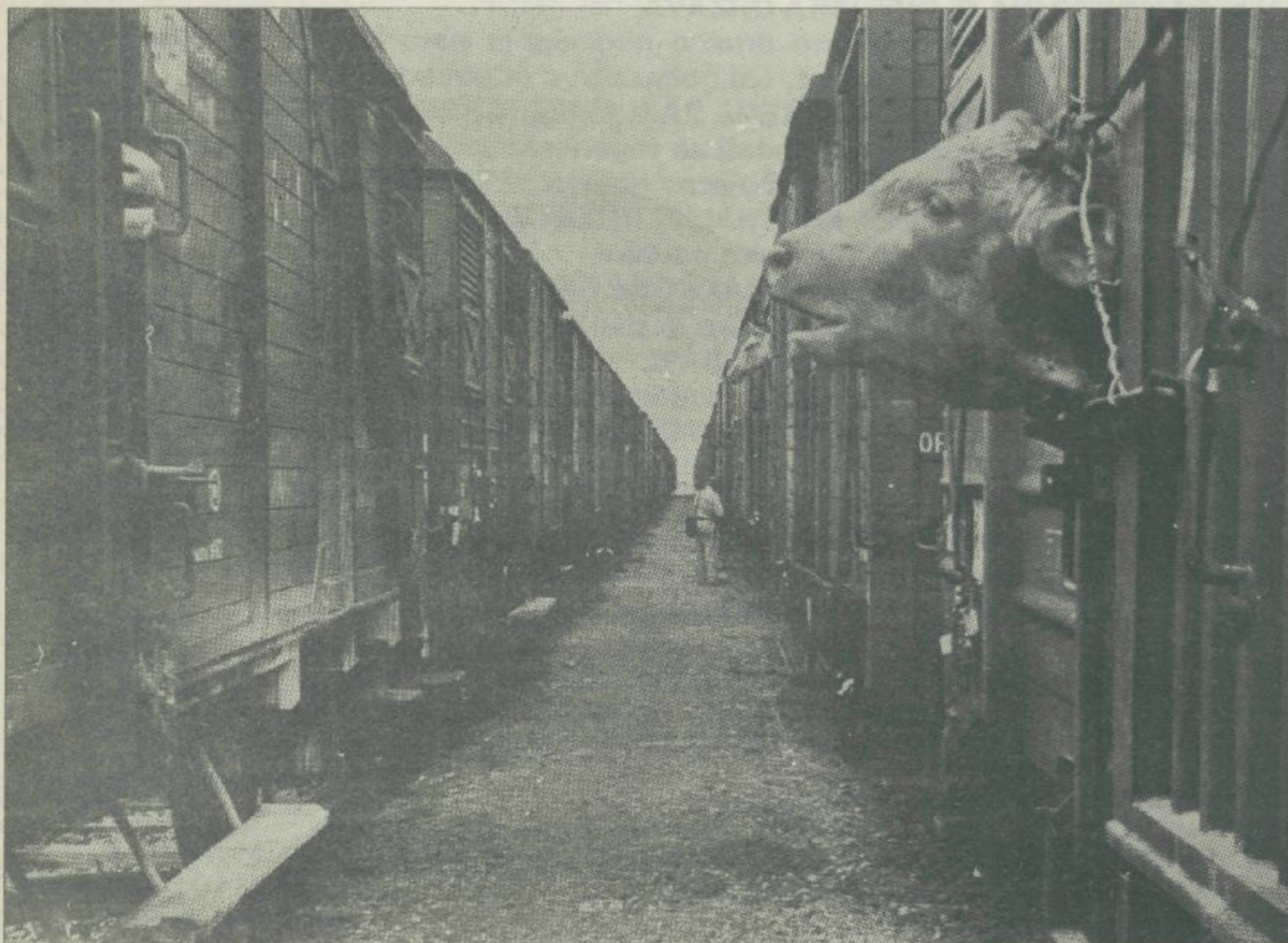

foto: Joco Žnidaršič

FRANCE KOZINA:

29. maj 1945

Pod poveljstvom majorja Hočevarja se je naša divizija topništva s konji in vozovi pomikala v smeri Borovelj. Tam smo že videli stene skoraj vseh hiš zapacane s komunističnimi gesli in znaki.

Ko smo dospeli do železniške postaje, so nam ukazali razpreči konje in jih namestiti v vagone. Ko smo končali, smo tudi mi dobili ukaz za vkrcanje. Bili smo že v vagonih, ko se je prikazal top partizanov, ki so prišli iz bližnjega gozdišča. Takoj sem spoznal, da ne bomo šli v Italijo in da so nas Angleži prevarali. Predani smo bili komunistom, ki nas bodo odvedli v Jugoslavijo. Kar stresla me je misel, da smo padli v past. Tovorne vagone, kjer smo bili natlačeni, so zaprli od zunaj. Od znotraj jih je bilo nemogoče odpreti, tako da ni bilo mogoče misliti na kakšen beg. Vlak se je začel pomikati proti tunelu v Jugoslavijo. Ko smo bili v tunelu, je začel zmanjševati hitrost, nakar je obstal. Po nekaj minutah smo dobili obisk. Ta trenutek nam je bilo popolnoma jasno, da je bila laž, da nas bodo peljali v Italijo in da smo, česar smo se najbolj bali, v pasti in v rokah komunistov, ki nas ne bodo izpustili. Pobrali so nam ure in druge dragocenosti, vlak pa se je začel pomikati proti Jesenicam.

Na Jesenicah se je ustavil. Tu so se izmenjale straže, nas pa so pozdravljale grupe kričavih ljudi in z dvignjenimi pestmi vpile na nas. Vlak je nadaljeval svojo pot do Kranja, kjer so nam slovenski partizani pripravljali "pozdrav". Takoj so nam povedali, da so sedaj oni gospodarji. Okrog postaje je bilo ogromno zastav in napisov, ki so poveljevali komunistično partijo. Izpustili so nas iz vagonov ter odgnali na neko zbirališče v bližini mesta. Med potjo so nas mameje opazovali. Pot do zbirališča je trajala kakšnih 20 minut. Na beg ni bilo mogoče misliti. Taborišče je bilo visoko ograjeno z bodečo žico in popolnoma zastraženo. Na vsakem vogalu je stala strojnica. Tu je bilo več barak polnih do zadnjega kotička z našimi sotrpini, ki so bili poslani "v Italijo". Že včeraj jih je doletela ista usoda kot danes nas. Bili smo zelo natlačeni, tako da smo se komaj premikali, ter močno zastraženi. Če je kdo moral na stranišče, je šel z oboroženim spremljevalcem. Zaspati se ni dalo, ker ni bilo prostora, stalni obiski pa so itak preprečevali vsako upanje na spanec.

30. maj 1945

Obiskal nas je komandant mesta Kranj s političnim komisarjem, ki naj bi nam dal politične lekcije. Namesto te nas je začel zasramovati in nam pretiti. Nato si je vzel besedo komandant. Močan mož, 30-35 let star, oblečen v novo uniformo in oborožen s polavtomatom. Ukazal nam je, naj oddamo kakršnokoli orožje, ki bi ga slučajno še imeli, v nasprotnem bodo

vsakega, pri katerem bi ga našli, ustrelili. Ker so nas pa že prej preiskali, nismo imeli pri sebi ničesar več. Komandant je nato vprašal, če je slučajno kdo tukaj, ki se prostovoljno javi, da ga kar ustrelijo, mu lahko on takoj brez nadaljnega ustreže. Nismo mu ustregli, mladi smo bili in veliko bodočnosti smo imeli pred seboj... - tako smo bili prepričani.

Nato je hotel komandant pokazati svojo moč in avtoriteto še na drug način. Prejšnjo noč so pri preiskavi našli pri Poldetu Komanu 2 ali 3 kroglice, pa tudi prazno granato, ki mu je služila kot nekakšna posodica, saj prazna ni predstavljal nikakršne nevarnosti. Komana so pripeljali pred nas zastraženega z rokami zveznimi na hrbtu. Sam si ni mogel nič pomagati. Grozovito so ga pretepli.

Komandant pa je hotel še pokazati, kaj bo z vsakim, ki bi hotel skrivati kakršnokoli orožje. Udaril ga je s puškinim kopitom, da je padel vznak. Ko se je dvignil, mu je ukazal, naj leže, nakar ga je neusmiljeno obrcal. Fantič Polde je spet padel na obraz in komandant mu je stopil na hrbet. Potem je spustil v zrak nekaj strelcev, da bi pokazal, da ima orožje nabasano. Nato je naslonil cev na Poldetov vrat in sprožil. Polde je bil takoj mrtev in mi smo bili priče grozovite smrti enega naših fantov. Pravzaprav je on že prestal, naše trpljenje pa se je šele prav začelo. Če bi vedeli, kaj nas še čaka, bi skoraj rajši umrli, kot je umrl on.

Malo po tem dogodku strašne smrti mladega Poldeta smo morali v vrsti položiti predvsem vse, kar bi še imeli, da bi nas ponovno preiskali. Ta teater je bil podoben arabskemu bazarju; bilo je vsega, obleke, žice, česarkoli, ampak ne za prodajo, temveč da so nas lažje okradli. Že v tunelu so nam odvzeli ure, nalivna peresa, denar. Sedaj pa je prišla na vrsto malenkostna hrana, ki smo jo prihranili, dobili pa smo jo prej od Angležev. Vse to je trajalo ure; na koncu so nam vse odvzeli.

Naši zmagovalci so nas potem začeli odbirati v skupine; oficirje, rezerviste, člane vaške straže med italijansko okupacijo, te, ki so služili v katerikoli vojaški organizaciji, tiste, ki še niso imeli 18 let in končno tiste, ki bi bili kdaj člani te ali one partizanske vrste in bi (smo) dezertirali in stopili k domobrancem. Ti smo bili zasramovani kot "dvojni izdajalci".

31. maj 1945

Zvečer so našo skupino "dvojnih izdajalcev" razdelili v dve baraki. Obe sta bili že tako napolnjeni, da ni bilo mogoče nikamor leči, da bi se malo spočili; če pa bi slučajno kdo legel, spati ni mogel, ker so nas stalno motili obiski in hrup naših nadzornikov. Bili smo kot živali v živalskem vrtu, oz. dosti huje. Komaj se je zasvitalo, že smo videli, da je prispela še druga skupina ujetnikov v naše zbirališče. Bili so pripadniki 11. in 14. čete. Več sem jih spoznal, saj so bili moji sovaščani ali iz bližnjih vasi. Zasedli so barake, ki so jih izpraznili ujetniki

odpeljani drugam. Nekateri od novih so še imeli nekaj hrane in cigaret, ki so nam jih ponudili.

1. junij 1945

Ta dan je bil podoben prejšnjemu. Obiski iz raznih krajev Slovenije so bili na dnevnem redu. Precejšnje število sem poznal. Bili so tiste vrste, ki so sedeli v zadnjih klopih v šoli, nepazljivi in imeli malo zanimanja za uk.

2. junij 1945

Vročina v naši baraki in sosednjih je bila že neznosna in zrak onesnažen. Enkrat na dan so nam dali nekaj hrane, samo kaj brez žlice. Vsi pa smo opazili, da se je število stanovalcev hitro zmanjševalo. Dnevno so jih odvažali neznan kam. Taka bo seveda tudi naša usoda. Komunisti so organizirali t. im. izpovedi. Odgovoriti smo morali na različna vprašanja. Dati smo morali osebne podatke, ki so se tikale naših družin in nas samih. Vse je zapisoval mlad pisar. Navadno so vprašali, kako dolgo siro bili člani vaške straže, če smo bili mobilizirani ali prostovoljci. Spraševali so, koliko imamo sorodnikov, koliko bratov, sestra, v kateri partizanski brigadi smo služili, preden smo dezertirali, kako in kdaj smo dezertirali in zakaj. Na vse sem odgovoril tako natančno, kot sem se spomnil, in še dodal, da nisem bil nikoli za komunizem.

3. junij 1945

Ta dan je bil podoben včerajšnjemu. "Obiski" so nenehno prihajali, nekateri so imeli kolajne, drugi so kazali svoje čine. Drugi so zopet iskali, kako bi se maščevali nad nami. Popoldan pa je bil precej drugačen. Sklicali so nas na zborna mesto, razvrstili in gnali na postajo. Med potjo so nas naščuvani prebivalci zmerjali, da smo izdajalci. Naložili so nas na vagone ter stlačili po 50 v vsakega.

Vlak se je začel premikati v smeri proti Ljubljani. Ko smo bili blizu Škofje Loke, se je vlak ustavil. Zvedeli smo, da je most na progi med Škofjo Loko in Šentvidom porušen, in da ga popravljajo nemški vojni ujetniki. Ukazali so nam, naj gremo iz vagonov, nas vodili na pontonski most, prekoračili smo reko in na nasprotni strani spet vstopali v vagone vlaka, ki nas je že čakal. V vlaku nas je že čakala skupina ujetnikov. Vseh skupaj nas je že bilo čez 900. Tako smo prišli v Škofje zavode v Šentvid. Pri tolikšnem številu ujetnikov bi kdo pomislil, da bi bil pobeg mogoč, vendar smo bili tako močno zastraženi, da se to ne bi nikomur posrečilo.

V Šentvidu so nas spet razdelili v dve skupini. Večjo, ki sem ji pripadal tudi jaz, so namestili v kapelico. Morali smo spati na golih betonskih tleh, dal pa so nam juho, ki je imela okus milnice.

Naslednje jutro so zopet prišli "obiskovalci". Imenovali so nas "izvržek človeštva". Opoldne so nam dali juho, ki so jo kuharji imenovali "oficirska juha", drugi pa so jo imenovali "Rup-

nikova juha". Ker smo bili sestradani, smo jo morali popiti.

6. junij 1945

Ta dan so spet sklicali zbor vseh prisotnih na spisku. Spoznali pa smo, da je bil edini razlog ta, ker so iskali osebe, ki bi bile mogoče med nami. Prebivalci kapelice smo dobili tudi delo. Čiščenje tlaka ni bilo ne konca ne kraja. Nepretrgoma smo bili na delu, tako da so bila tla vedno mokra. Če smo morali na stranišče, nas je spremljala oborožena straža; kdor je šel enkrat, je izgubil željo, da bi to ponovil. Kar naprej so se mešali med nas "obiskovalci", nas gledali, opazovali in identificirali. Vsakokrat je bil kdo izmed nas odpeljan in se ni več vrnil. Hrana je bila zelo slaba, brez kruha in samo tisti, ki so imeli jedilni pribor, so bili srečni, da so kaj dobili v usta.

8. junij 1945

To jutro so nas zbudili in nagnali iz kapelice. Razvrstili so nas v skupine po 5. Vsakega so preiskali, nekateri pa so se morali tudi sleči. Med preiskavo so nas udirali s puškinim kopiti in jermenji, kot da bi bili živina. Ko so preiskali mene, je kazalo precej slabo. Buli so besni, ko sem se slekel, saj so našli moj molitvenik, v njem pa nekaj denarja. Na zahtevo sem povedal svoje ime, nakar se je partizan razkačil. Zgrabil je bič in me začel pretepiti, dokler ni obnemogel. Ko so mi ukazali obleči se, nisem mogel najti svojih stvari, tako da sem pograbil, kar sem mogel doseči. Vse to je trajalo še kake 2-3 ure. Zgodaj popoldne so nas spet prešteli, nato pa so nas odgnali na postajo. Vkrkali smo se na vlak, ki je odpeljal proti Ljubljani. Na glavni postaji se je vlak ustavil. Skozi špranje v živalskem vagonu smo videli civiliste, ki so nas čakali. Kake četrte ure kasneje je vlak speljal, vendar se je spet ustavil. Most čez Grubarjev kanal pri klavnici je bil porušen. Zapustili smo vlak in po pontonskem mostu prešli na drugo stran, kjer nas je čakal drugi vlak. Bili smo zelo močno zastraženi. Ni bilo mogoče pobegniti, ne da bi te takoj pokončali. Vročina v živalskih vagonih je bila neznosna, še posebej, ker nismo imeli pitne vode. Med vožnjo sem začel premišljevati o svoji usodi. Večkrat sem že bil v veliki nevarnosti, saj so me aretirali ter vrgli v ječo že Italijani. Preživel sem grozote koncentracijskega taborišča na otoku Rabu. Sedaj pa je edini izhod zame samo še smrt.

9. junij 1945

Okrog polnoči smo prispeli v Kočevje, ob šestih zjutraj pa so odprli vagone. Postrojili so nas ter prešteli. Nato so nas gnali v mesto in nas namestili v prostore gimnazije; ravno tam, kjer je bila nekdanj nameščena 11. četa. Vendar nismo ostali tam, vodili so nas skozi mesto, mimo gradu in nas namestili v Trgovskem domu.

Zvezali so nam roke nas hrbtu in potem povezali po dva in dva skupaj. Eden od teh, ki

so nas vezali, je izjavil, da je to potrebno za našo varnost, da ne bi komu padlo na pamet narediti kakšno "neumnost", ker nas bodo poslali na sodišče. Kasneje smo bili res pri sodnji. Tam smo čakali kamione, da nas odpeljejo na morišče.

To čakanje ob vprašanjih kaj bo z nami, je bilo hujše, kot sama smrt, ki nas je čakala. Partizani so se nad nami kruto znašali. Kar naprej so nas tolkli z vsem, kar so dobili v roke. Žica, ki je vezala naša zapestja, je rezala kožo do krvi, medtem ko so nas pretepali. Ko so prišli

kamioni, smo morali tako zvezani nekako splezati nanje, nato pa se vreči na kolena.

Kamioni so vozili mimo gradu čez potok Rinžo proti vasi Željne. Vožnja ni bila dolga, vendar, ko želiš, da bi bilo hitro vsega konec, se že kratka pot zavleče v večnost. Potem so se tovornjaki ustavili, nato še naredili nekaj krogov, najbrž zato, da bi izgubili orientacijo. Partizan nas je vprašal, če vemo, kje smo, pa mu ni nihče odgovoril. Začeli smo moliti, najprej tiho, potem vedno glasneje, tako da nam niti stražarji niso mogli več braniti. Že smo slišali

foto: Joco Žnidaršič

oddaljene strele pušk in eksplozij. Postajali so močnejši. Kamion se je ustavil; odprli so nam ter ukazali dol. Odvzeli so nam obuvala in nam ukazali korakati bosim po novo nasutem kamenju. Bil sem zadnji pri zapuščanju kamiona. Blizu je stal partizan, ki sem ga poznal. Ko so se srečali najini pogledi, sem videl, da je zgubil, tako da ni mogel pokazati ne sramu ne zmagooslavja. Ko sem korakal naprej, sem videl na levi in desni nekaj prijateljev, ki so jih mučili in potem gnali proti končnemu mestu usode. Tukaj so stali partizani v vrsti na obeh straneh steze. Imeli so dolge palice, na katerih so bili pritrjeni noži, ki so jih uporabljali za priganjanje. Bilo je, kot da bi šli skozi peklena vrata.

Skupaj s tovariši smo dospeli do majhne dolinice. Nage so nas začeli porivati proti jami. Ob tej je stal partizan in polnil svoj revolver. Zraven njega je stal lesen zaboj z nekaj kosi raznih stvari, ki so jih odvzeli žrtvam. Vprašal me je, od kod sem doma, in mi ukazal, naj se pripognem. Nato je približal revolver moji glavi in sprožil. Začutil sem pritisk okoli glave. Krogla pa me je samo oplazila. Nisem čakal, da bi še enkrat ustrelil. Skočil sem v jamo. Med padcem se zgrabil vejo mlade breze, pa se je zlomila. Padel sem na grmado trupel. Začutil sem samo urez na stegnu. Bil sem še živ, vendar sem želel, da bi bil mrtev.

Naenkrat zaslišim iz ozadja glas, ki me je poklical, naj se umaknem iz kupa, če ne, bodo padali name drugi in me zasuli. Ali pa me bodo kumunisti od vrha ustrelil, če bodo videli, da sem živ. Hitro sem se plazil v smeri, odkoder sem slišal glas. Povedal je, da je iz Rakitne in rekel, da je še več živih globje v jami, kamor sva lezila. V jami je bila seveda popolna tema, vendar sem jih začutil več, ki so sedeli okoli. Vprašal sem, kdo je še živ in zaslišal glas: "Ali si ti France?" Pozneje sem zvedel, da je bil iz Otavice in bil v jami že pet dni. Vprašal sem ga, če pozna koga drugega, pa se je samo obrnil in utihnil. Ko sem se malo privadil temi, sem spoznal več drugih, vendar so bili že vsi mrtvi.

V jami je bilo zelo mrzlo, zato sem vzel nekaj obleke od tistih, ki teh stvari ne bodo potrebovali nikoli več. Tako sem se vsaj malo ogrel, z vrha jame pa je kapljala voda, da sem si vsaj nekoliko osvežil usta.

Trupla so kar naprej padala v jamo in sem in tja je kdo ostal živ. Kmalu nas je bilo dvanajst. Ugibali smo, na kakšen način bi se dalo rešiti iz te grobnice, vendar se je to zdelo skoraj nemogoče. Iskali smo, če je globje v jami kakšen rov, ki bi nas kam vodil... pa nismo mogli ničesar zaslediti.

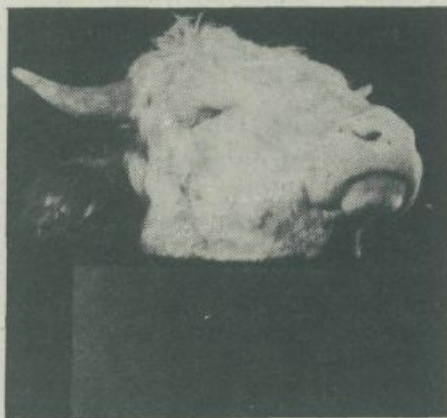
10. junij 1945

Količina trupel se je začela posedati in je skoraj že zaprla dohod v nižji del jame in rov, kamor smo se zatekli. Zjutraj se je zopet nadaljevalo s streljanjem, okrog poldneva pa so prenehalo. Splezal sem malo višje, da bi videl,

kaj počnejo, ker se mi je tišina zazdela sumljiva. Naenkrat me je pritisk zraka močne eksplozije vrgel nazaj. Cel zgornji rob bazena se je odrgal, padel na trupla in jih zasul. Sledila je še ena, močnejša, eksplozija, potem pa se je vse umirilo...

Skale, ki so padle na trupla, so jih začele odrivati. Bali smo se, da nas bi ta pritisk trupel živih zatrpal v rov.

Breza, po kateri sem grabil, ko sem padel, pa je ostala še na mestu. Ko se je zunaj stemnilo, smo skušali najti izhod. Ure dolgo smo se trudili doseči brezo in po njej splezati ven. Narivali smo si nekaj skal, vendar brez uspeha. Nazadnje, okoli tretje ure zjutraj, sva poskusila s prijateljem še enkrat. Držal sem ga kvišku, kolikor sem mogel, poizkusil je brezupen skok - kup skal se je odrgalo za njim od roba - on pa je bil zunaj! Jaz sam pa sem bil preveč izmučen,

da bi mu mogel slediti. Podrsal sem se nazaj in povedal tovarišem, da je eden že zunaj. Takoj se je še drug poskusil rešiti na isti način, vendar ni uspel. Tudi tretji je poskusil, bil je že čisto na robu, pa je opešal, toda z mojo pomočjo je le dosegel rob. Tako sta bila rešena dva, takoj nato pa se je zrušilo v jamo spet veliko skal, ki so za vedno odrešile večino ostalih...

Rešenca sta zunaj preišljevala, kaj storiti - pobegniti ali pomagati še drugim v jami. Ostal pa sem živ samo še jaz. Našla sta dolgo vejo in mi jo pomolila. Dosegel sem jo, zgrabil - in izvlekla sta me ven. Ko sem bil zunaj, nisem imel nobene moči, tako da sem se zgrudil, prijatelja pa sta me priganjala, naj se postavim na noge, pri čemer sta mi pomagala.

Počasi smo se oddaljevali od morišča, nato pa sklenili počivati do jutra, da bi videli, kje smo. Takoj, ko se je zdani, smo krenili naprej. Noge smo si ovili s cunjami, ki so ležale okoli jame, potem pa skozi gozd naprej. Cunje, ki smo jih dobili, so bile polne krvi, kar je vabilo roje muh, ki so nas mučile vso pot. Šli smo skozi požgane vasi in polja kočevskih Nemcev. Vodnjaki so bili še čisti in s pomočjo okrog ležečih posod smo dobili dovolj vode, da utežimo žejo. Tudi jagode so se našle, ki smo jih pridno nabirali.

Popoldne smo dospeli v vasico Stari log, kjer smo na njivi srečali starčka in ga prosili za vžigalice. Odšel je v hišo in nam jih prinesel. Vendar v nas ni moglo biti zaupanja, zato smo odšli v drugo smer, kot smo mu prej rekli. Nadaljevali smo naš beg, in se izgubili, celo na istem mestu smo se spet našli. Zlezli smo v nekakšno stajo in tam prenočili.

12. junij 1945

Ko smo se zjutraj zbudili, smo si spekli nekaj krompirjev, ki nam jih je dal starček. Po tem malem obredu smo krenili proti zahodu. Bili smo zelo utrujeni, mučili so nas krči v nogah - pa kaj to, bili smo živi... "Ali ni življenje krasno, - lepo?", je vzkliknil prijatelj in iz srca smo se smejali. Izogibali smo se hiš in vasic; nikomur nismo zaupali. Ko smo se spet ustavili, smo naredili ogenj in spekli nekaj polžev, ki smo jih spekli med potjo. Vendar smo se počutili vedno slabše, rane in praske so vedno bolj bolele in noge so nam otekle.

Ko smo prispeli v vas Struge, smo se ustavili pri neki družini. Dali so nam jesti in ponudili prostor za prenočišče, vendar smo odklonili in nadaljevali pot. Noč je bila mrzla. Ko se je zdani, smo se spet odpravili naprej in ravno opoldne dosegli vrh Male gore. OD tam smo imeli razgled na vso dolino pred nami. Začeli smo se previdno premikati navzdol. Dolino sem seveda dobro poznal, pot domov bi našel z zavezanimi očmi. Vendar smo počakali, da se zvečeri in šele v temi prečkali progo, po kateri so nas malo nazaj peljali v zakol. Po glavni cesti smo prišli do moje domače hiše. Oba prijatelja sta nadaljevala v smeri svojih domov. Doma sem ostal skrit tri leta.

Slišal sem, da so oba moja prijatelja spet prišli. Enega so odpeljali na isto morišče in ga tem ubili. Drugega pa so ugrabili leto kasneje. Pri preiskavi je izjavil, da je skočil z vlaka in pobegnil. Verjeli so mu in ga izpustili. Pridružil se je delovni brigadi, ki je gradila progo Brčko-Banoviči. Spomladi 1947, ko sem se še vedno skrival, me je obiskal. Dolgo sva se pogovarjala in se spominjala prestanih grozot. To je bilo tudi najino zadnje srečanje.

Leta 1948 sem se napotil v Avstrijo, od tam pa v Kanado, kjer sem srečal nekaj ljudi, ki so me poznali. Ti so mi tudi povedali, da se je moj sorošeneč utopil. Pisal sem njegovi materi, ki mi je odgovorila, da je res. Poslala mi je tudi njegovo sliko. Tri leta mojega skrivanja so bila zelo težka, včasih sem si že zaželel raje smrti. Stalno smo se bali, da me bodo odkrili in tako kaznovali še mojo družino. Ko se izvedeli, da sem pobegnil v Kanado, so jih res preganjali na razne načine.

To sem povedal v spomin mojih mučenih prijateljev domobrancev in v opozorilo tistim, ki še vedno verujejo lažem komunistov.

Priredil

IVO ŽAJDELA